

ЗАВИЧАЈНА ИСТОРИЈА И ЊЕНИ ИСТОРИОГРАФИ (Поводом пола столећа Гласника ИАВ)

Историчари су давно већ уочили значај локалне историографије за развој историјске науке. Мало је данас историчара који размишљају у категоријама „велике“ или „мале“ историје. Показало се да је неке процесе лакше пратити на нивоу микроисторије. Такође метода случајног узорка је много подеснија за локалну историју него за опште процесе. Једна од захвалних тема за овакву обраду јесте проучавање историје насеља. Тек проучавањем већег броја појединачних случајева (на пример комуналног уређења градских насеља) може се створити општа слика о историји градских насеља одређене епохе или одређеног простора. Њихове различитости лакше је пратити и детаљније проучити на појединачним примерима. Српска историографија је после Другог светског рата читавим низом локалних монографија о градовима (Београд, Смедерево, Ниш, Шабац итд) створила значајну основу за даље систематско и синтетичко проучавање ове велике светске теме. Слично се може рећи и за проучавање српске православне цркве.

Српска историографија обради тема из локалне историје приступа, углавном, кроз две форме. Прво кроз организацију научних скупова на локалне теме, или теме које су везане за традицију одређеног простора (кнез Лазар и Крушевац). На овај начин су обично ангажовани локални и истраживачи из великих научних центара (институти и факултети), што је доприносило и популаризацији појединих тема као и историје и историјске свести у целини. Резултати оваквог рада су обично саопштавани у зборницима радова, а неки међу њима су завредили својим квалитетом посебно место у развоју српске историографије. Овај приступ омогућава исцрпну обраду једне теме или мањег географског подручја (града или регије), па је оправдано и очекивано то што су у таквим зборницима заступљени радови и из области историје уметности, археологије и историје књижевности. Са друге стране овакав начин рада омогућава да се једна тема или простор прате од праисторије до савременог доба.

Други начин за приступ обради локалних тема је ефикаснији и даје резултате у континуитету. То је оснивање и редовно објављивање ло-

калних историјских часописа, који чине неку врсту базе наше струке. Постојање таквог часописа у локалној средини је извесна гаранција истраживања локалне историје и појаве локалних историографа који се окупљају око таквог часописа и делују у средини коју истражују. Сви регионални историјски часописи у Србији основани су педесетих и шездесетих година 20. века као гласила локалних архива, ређе музеја. Данас делује само један регионални часопис иза кога стоји удружење историчара (*Браничевски гласник*). Неки од ових часописа нису досегли пожељан научни ниво, а ни редовност у објављивању. То је умногоме зависило од заинтересованости за историјске теме у локалној средини, али и од спремности „велике“ историографије да помогне опстанку ових научних гласила. У протеклом периоду нека од ових гласила објавила су вредне радове из области локалне историје. Као успеле, по квалитету прилога, треба поменути бар неколико најзначајнијих: *Новојазарски зборник*, *Пиротски зборник*, *Милешевски записи*, *Врањски гласник* (који није одржао континуитет), *Лесковачки зборник* (прилози нису увек уједначени), у новије време квалитетом се истиче и краљевачка *Наша прошлост*. Неки регионални часописи (*Зборник НМ Чачак*, *Ужички зборник*, *Расински анали*, *Шумадијски анали*) имали су низ вредних прилога, али и више научно неоправданих радова. Много тога, што се садржава тиче, зависи од уредника (обично директор институције) и редакције. Код неких редакција нису видљиви критеријуми за објављивање, нити циљ који се жели постићи. Радови се не рецензирају што доприноси лошем квалитету прилога. Обично се објављује све што се достави, а такав часопис обично нема неког одјека ни у средини где се објављује. Оне редакције које су имали и имају јасан циљ и држе се строгих рецензентских критеријума, ти часописи су и најбољи и они обично имају и поуздане сараднике у локалној средини. Они на прави начин остварују своју мисију у средини где настају.

Гласник Историјској архива Ваљево је једини научни часопис у овом региону. Основан 1966. године, он је прошао сличан пут као и већина других регионалних часописа. У првом периоду, који обухвата неких петнаестак година, доминантне теме биле су из историје 20. века, а међу њима најдројније су оне које су обрађивале НОБ, КПЈ и револуцију, на подручју Ваљевског среза и околине. Читав низ чланака посвећен је народном хероју Драгојлу Дудићу. У овом периоду је објављен и већи број радова који представљају сећања учесника на ратна збивања и револуцију. Сећања нису подвргавана критичкој провери и стручној обради, већ су прихватана као исказ из прве руке, без обзира на протекло време, улоге у догађајима и позиције онога ко се сећао. Ова грађа има карактер мемоарске литературе и са њоме професионални историчар мора крај-

ње опрезно да барата. Један од најзаступљенијих аутора оваквих прилога био је Милорад Митрашиновић.

У наредном периоду (осамдесете и прва половина деведесетих година 20. века) поред обраде тема из 20. века, где се тежиште интересовања помера са рата и револуције на период између два рата и на теме из друштвене историје (радови Момчила Исића), појављује се већи број тема из локалне историје 19. века. Додуше, овај подстицај је дошао споља, од стране академика Владимира Стојанчевића и професора Јована Милићевића. Они су низом чланака из историје 19. века скренули пажњу на ову епоху и изворе који се на њу односе. То је подстакло и неколико локалних истраживача да почну да се баве овим периодом историје и улогом Ваљева у њој.

У трећем периоду развоја *Гласника* (од друге половине 90-их) нова редакција је настојала да уведе нове, савремене историографске теме у истраживањима историје ове регије. Уведени су строги рецензентски критеријум чиме су од часописа одбијени разни љубитељи историје који се у суштини баве псеудоисторијом. Такође, настојало се на томе да и остале епохе историјског развоја буду заступљене у садржају часописа (антика, средњи век, модерна). Локални историчари су подстицани да истражују друштвене и социјалне структуре, историју културних догађаја, историју развоја градских насеља, миграције становништва. И даље су теме из 19. и 20. века биле доминантне, што је и логично јер за те периоде постоји најобимнија изворна грађа, али са измењеним приступом и другачијим темама. У самом Ваљеву је, на почетку овог периода, стасала нова генерација историчара са другачијим погледима на прошлост, новим сазнањима и методама истраживања. Њу су предводили Мирослав Перишић и Владимир Кривошејев, који су својим монографијама о Ваљеву покренули нови приступ у методологији истраживања међу локалним истраживачима. Инсистирањем на модерном приступу историјским збивањима, Редакција је омогућила и критичко преиспитивање догађаја из Другог светског рата и револуције. Грађа из локалног архива показала се као драгоцену за разумевање година иза рата (1944–1946), откупа и промене друштвеног поретка и како је на све то реаговала грађанска средина Ваљева. Појавили су се аутори који су отпочели изучавање друге стране у грађанском рату – четника Драже Михајловића (Бојан Димитријевић, Милорад Белић). На жалост, ова историографија је преузела све мене оне која се бавила партизанима, па су сада *анђели* постали четници, а *црни ђаволи* партизани. Тако су партизани и четници наставили да ратују у историографији. Упркос томе, став Редакције је допринео томе да се почне стварати слика ближа истини и реалним схватањима догађаја у средини која је била јако подељена.

Редакција је настојала да у садржај уведе прилоге из археологије, историје средњег века и модерне историје. На жалост, због препрека које поставља изворна грађа из ранијих епоха, прилози су били ретки и писали су их или чланови редакције, или други професионални историографи (институти и факултети). Уведене су и рубрике које се баве архивистиком и музеологијом у циљу унапређивања рада ових институција. Овим темама треба посветити већу пажњу у будућности.

Квантификација педесетогодишњих резултата часописа *Гласник* такође показује етапе и теме које су биле претежан предмет интересовања локалних истраживача, од којих неки по образовању нису били историчари. Из историје 20. века објављено је 234 прилога, а из историје 19. века 114 чланака и расправа, дакле нешто испод половине броја прилога из историје 20. века. Из области античке историје објављена су 4 рада, из средњег века 8, и из модерне историје 11 чланака. Од укупно 23 рада из ранијих историјских епоха 20 је објављено у последњих двадесет година. Занимљиво је да локалитети Бранговић, град код Словца, Непричава, Бела Стена код Крчмара, Дићко гробље, да поменемо само неке, нису привукли значајнију пажњу сарадника *Гласника*. Изузетак је извештај са ископавања Бранговића. Из историје 19. века две теме у којима је Ваљево одиграло значајну улогу, у првих 15 година, нису привукле никакву пажњу редакција и сарадника часописа. То су Први српски устанак и породица Ненадовића и Први светски рат и сви догађаји везани за Ваљево (ваљевска болница, војвода Живојин Мишић, Колубарска битка). Ово су историографске теме општег значаја, али у њима има пуно простора за локалну историју, што је рецимо показала изложба о ваљевској болници коју је поставио Народни музеј у Ваљеву.

Овде се мора нагласити да су теме које су доминирале у *Гласнику* у првих 15 година биле више захтев времена и друштвеног поретка, него реална истраживачка потреба. Како иначе објаснити чињеницу да је највећи број прилога посвећен Другом светском рату и револуцији (1941–1944), о коме има најмање изворне грађе у локалном архиву. Критичност ове историографије није на завидном нивоу, а њени домети су јако ограничени.

У ових педесет година *Гласник* и сарадници окупљени око њега улагали су напоре, не само да истражују локалну историју, већ и да мењају поглед и приступ истој увођењем савремених метода у истраживања. Овакав приступ је омогућио часопису да се мења и да прати историографске захтеве савремене историјске науке, што га је преко 20 година одржало у самом врху регионалних (локалних) историјских научних гласила. *Гласник* и његови будући уредници и редакције морају очувати ту способност промене и држање корака са великом историографијом,

чиме би наставили да дају драгоцен допринос развоју локалне а тиме и целокупне српске историографије.

У последњих двадесет година (1997–2017) писац ових редова је одлучујуће утицао на креирање часописа и његов научни профил. Све што у томе није било добро иде њему на душу, а за много тога доброг захвалан је на помоћи уредника (Милча Мадих, Алекса Томић, Снежана Радић), као и чланова редакције (Мирослав Јовановић, Владимир Кривошејев, Милић Милићевић, Недељко Радосављевић). Поседна захвалност припада Снежани Радић која је као секретар Редакције 30 година радила огроман посао и омогућавала да терет не постане превелики.

Синиша Мишић

Филозофски факултет
Универзитета у Београду